

ห้องสมุดโรงเรียนกับการบริการชุมชน

การบริการชุมชน

การบริการชุมชน ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ การบริการ กับชุมชน การบริการนั้นหมายถึง การปฏิบัติรับใช้ การให้ความสะดวกต่าง ๆ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 : 463) ในขณะที่ Carter V. Good (1973 : 529) ได้ให้ความหมายของการบริการไว้ว่าหมายถึง งานใดๆ ก็ตามที่กระทำ เพื่อผลประโยชน์ของบุคคลอื่นไม่ว่าโดยเต็มใจ โดยการขอร้อง หรือเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ของสังคม ส่วนคำว่าชุมชน หมายถึง กลุ่มชนซึ่งรวมกันในอาณาเขตอันเดียวกัน มีความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อถือ และวิถีชีวิตเหมือนกัน (พัฒนา บุญยรัตพันธุ์ 2517 : 91 ; สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์ 2521 : 51 ; จีรพรรณ กาญจนจิตรรา 2522 : 4 และ Arthur Duncham 1958 : 9)

ดังนั้นการบริการชุมชนจึงหมายถึง การให้ความช่วยเหลือ กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน ได้รับผลประโยชน์และให้ความสะดวกในด้านต่าง ๆ

ในปัจจุบันนี้ ได้มีหน่วยงานหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยเหลือชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในชนบทให้ได้รับความสะดวกและได้รับประโยชน์มากที่สุดและจัดบริการในด้านต่างๆ ให้แก่ชุมชน เพื่อความสะดวกและได้รับประโยชน์มากที่สุดและจัดบริการในด้านต่างๆ ให้แก่ชุมชนเพื่อเป็นการพัฒนาชุมชนนั้นๆ

ตัวอย่างหน่วยงานภาครัฐที่จัดบริการชุมชน ได้แก่

1. กระทรวงมหาดไทย มีหน่วยงาน 2 แห่ง ที่จัดบริการชุมชน คือ
  - 1.1 กรมการพัฒนาชุมชน
  - 1.2 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท
2. กระทรวงกลาโหม มีหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ เป็นหน่วยงานที่จัดบริการชุมชน
3. กระทรวงสาธารณสุข มีสาธารณสุขตำบล หรือสถานีอนามัย เป็นหน่วยงานที่จัดบริการชุมชน
4. กระทรวงศึกษาธิการ มี 3 หน่วยงานที่จัดบริการชุมชน คือ
  - 4.1 กรมการศึกษานอกโรงเรียน
  - 4.2 กรมสามัญศึกษา
  - 4.3 กรมการฝึกหัดครู
5. ทบวงมหาวิทยาลัย มีมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่จัดบริการชุมชน

สำหรับภาคเอกชนนั้น หน่วยงานที่จัดบริการชุมชนจะมีสถานภาพเป็นสมาคม มูลนิธิ ศูนย์พัฒนาสังคม หรือ องค์กรพัฒนาชุมชนต่าง ๆ ที่ไม่แสวงผลกำไร ตัวอย่าง เช่น มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย เป็นต้น

การดำเนินงานบริการชุมชนของหน่วยงานทั้งของภาครัฐบาลและภาคเอกชน

1. กระทรวงมหาดไทย
  - 1.1 กรมพัฒนาชนบท (กรมพัฒนาชุมชน 2530 : 1-9)
กรมพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย มีลักษณะการดำเนินงานที่จะขจัดปัญหาสำคัญของชุมชน 3 ประการ ได้แก่ ความไม่รู้ ความยากจนและโรคภัยไข้เจ็บ โดยนำความรู้ ความสมบูรณ์ทางพละนาามัย และความมั่นคงทางเศรษฐกิจมาสู่ชุมชน โดยกำหนดจุดมุ่งหมายของการดำเนินงานไว้ดังนี้

1.1.1 มุ่งที่จะเปลี่ยนทัศนคติของประชาชน จากสภาวะหรือสถานการณ์อันเก่าแก่ล้าสมัยให้มาสนใจและทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อจะได้เป็นผู้รู้ทันต่อเหตุการณ์ และให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

1.1.2 มุ่งให้ประชาชนรู้จักร่วมมือในการแก้ปัญหาความเป็นอยู่ของตน ยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้น และให้การฝึกอบรมในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตในครอบครัวแก่ประชาชน

1.1.3 แก้ปัญหาอุปสรรคและความเดือดร้อนของประชาชน เกี่ยวกับปัจจัยขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

1.2 สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (นิพนธ์ พัวพงศกร 2525 : 17-19)

สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กระทรวงมหาดไทย มีนโยบายการดำเนินงานในลักษณะของการพัฒนาชนบทในบริเวณชนบทยากจน เพื่อขจัดความเลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างประชาชนในชนบทและประชาชนในเมืองหลวง เป็นการช่วยเหลือและส่งเสริมให้ชาวชนบทประกอบสัมมาอาชีพ เพิ่มพูนรายได้และลดปัญหาการว่างงานในชนบท ป้องกัน แก้ไข และลดปัญหาการก่อการร้าย ตลอดจนจัดให้มีงานบริการด้านสังคมเบื้องต้น ซึ่งได้แก่

1.2.1 การสร้างถนน พัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อการอุปโภคบริโภค บริโภคและเพื่อการเกษตร และปรับปรุงที่สาธารณประโยชน์

1.2.2 จัดที่อยู่อาศัย ที่ดินประกอบอาชีพ

1.2.3 ช่วยเหลือในด้านการแพทย์และพยาบาล

2. กระทรวงกลาโหม

2.1 หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (วิไลวรรณ วิทยวิโรจน์ 2522 : 62-69)

หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ กระทรวงกลาโหมมีการดำเนินงานในลักษณะของการช่วยเหลือพัฒนาปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ ตลอดจนการกินดีอยู่ดีของประชาชนให้ดีขึ้น จึงได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ไว้ดังนี้

2.1.1 จัดหาแหล่งน้ำกินน้ำใช้ และน้ำเพื่อการเกษตรให้ประชาชน

2.1.2 สร้างถนน

2.1.3 จัดหาพันธุ์ไม้ผลประเภทต่างๆ เพื่อแจกจ่ายแก่ประชาชน

2.1.4 ส่งเสริมทางด้านการศึกษา การศาสนาและวัฒนธรรม

2.1.5 บริการทางการแพทย์

2.1.6 บริการข่าวสารที่ถูกต้องให้แก่ประชาชน

3. กระทรวงสาธารณสุข

3.1 สาธารณสุขตำบล หรือสถานีอนามัยตำบล

ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศโดยเฉพาะชุมชนในชนบทยังมีสุขภาพและอนามัยไม่ดี เนื่องจากขาดความรู้ด้านสุขภาพอนามัยขั้นมูลฐาน เพื่อที่จะให้ประชาชนมีความรู้ และทักษะในการพัฒนาสุขภาพและอนามัยของตนเอง และได้กำหนดบทบาทสถานีอนามัยไว้ดังนี้

3.1.1 ให้การรักษาพยาบาลแก่ประชาชน

3.1.2 บริการด้านการป้องกันโรค

3.1.3 ให้การอบรม สั่งสอน การปฏิบัติด้านสุขภาพอนามัยที่ดีแก่ประชาชน

4. กระทรวงศึกษาธิการ

4.1 กรมการศึกษานอกโรงเรียน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2531 : 5-10)

กรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน มุ่งให้ประชาชนรู้จักแก้ปัญหา มีอาชีพ หรือพัฒนาความรู้ตามความต้องการและความสนใจของพลเมือง โดยลักษณะของกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่มีต่อชุมชน มีดังนี้

4.1.1 จัดหลักสูตรให้ประชาชนที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาในโรงเรียนปกติ

4.1.2 จัดสอนเป็นหลักสูตรระยะสั้น

4.1.3 จัดสอนโดยไม่มีชั้นเรียน โดยจัดทางวิทยุ โทรทัศน์ การบรรยาย และสาธิตต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังได้จัดกิจกรรมเพื่อเป็นการบริการความรู้ให้กับชุมชนอีกด้วย เช่น การพัฒนาและปรับปรุงที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

4.2 กรมสามัญศึกษา (กรมสามัญศึกษา มบป. : 3)

หน่วยงานที่ถือได้ว่าเป็นหน่วยงานหลักของกรมสามัญศึกษาและเป็นหน่วยงานที่กระจายอยู่โดยทั่วไป คือ โรงเรียนมัธยมศึกษาของกรมสามัญศึกษา กรมสามัญศึกษาได้วางนโยบายที่จะให้โรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่โครงการพัฒนาโรงเรียนมัธยมในส่วนภูมิภาค (ค.ม.ภ.) ต่อจากนั้นก็เริ่มโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) จุดมุ่งหมายของโครงการดังกล่าว ก็เพื่อที่จะ

4.2.1 ส่งเสริมความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนในชนบท

4.2.2 เป็นศูนย์กลางทางความรู้และแบบปฏิบัติทางการอาชีพ บางอย่างแก่ชุมชน

4.2.3 เป็นแหล่งรวมในการประกอบกิจกรรมของชุมชน

4.2.4 บริการน้ำดื่ม น้ำใช้ ในขณะที่ชุมชนขาดแคลน

4.3 กรมการฝึกหัดครู (ปาพจน์ โสภณ 2526 : 122)

วิทยาลัยครูเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาชนบท กรมการฝึกหัดครูได้กำหนดหลักสูตรแผนงานและโครงการเน้นลงสู่การพัฒนาชนบท โดยได้กำหนดบทบาทด้านการพัฒนาชนบทของวิทยาลัยครู โดยแบ่งออกเป็น บทบาทที่มีต่อสังคมทั่วไป บทบาทด้านการฝึกอบรม บทบาทด้านการวิจัย บทบาทด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และบทบาทด้านบริการวิชาการแก่ชุมชน

บทบาทและโครงการต่าง ๆ ที่กรมการฝึกหัดครูให้บริการแก่ชุมชน ดังนี้

4.3.1 มุ่งนำการศึกษาไปสู่ประชาชนโดยการจัดการศึกษาเคลื่อนที่จัดการฝึกส่งเคราะห์ให้เด็กที่อยู่ห่างไกล

4.3.2 ปรับปรุงโรงเรียนในชนบทให้เป็นโรงเรียนชุมชน

4.3.3 บริการด้านวิชาการโดยการจัดศูนย์วิชาการเพื่อบริการแก่ประชาชน

4.3.4 จัดบริการโสตทัศนวัสดุให้ชุมชนได้ใช้บริการ

5. ทบวงมหาวิทยาลัย

5.1 มหาวิทยาลัย

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย (ทบวงมหาวิทยาลัย 2525 : 1) กำหนดให้งานบริการทางวิชาการแก่ชุมชนเป็นงานส่งเสริมและช่วยให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนให้พัฒนาด้านความรู้ ความเข้าใจในวิชาการต่าง ๆ นอกจากงานบริการทางวิชา ยังมีมหาวิทยาลัยอีกหลายแห่งได้ร่วมมือกันทำโครงการต่าง ๆ เพื่อให้บริการแก่ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในชนบท โดยแบ่งงานของโครงการออกเป็นหลาย ๆ ด้าน เช่น โครงการด้านการส่งเสริมการเกษตร การอนามัย การโภชนาการ การวางแผนครอบครัว และการศึกษาผู้ใหญ่ เป็นต้น

สำหรับหน่วยงานของเอกชนที่จัดบริการชุมชน ได้แก่ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย (นิพนธ์ พัวพงศกร 2525 : 21) มีแนวคิดที่จะเปิดโอกาสให้ชาวชนบทได้มีโอกาสเล่าเรียน อ่านออกเขียนได้ มีโอกาสประกอบอาชีพที่ดีกว่าเก่า จึงได้มีการกำหนดบทบาทในการดำเนินงานไว้ 4 สาขา คือ

6.1 ด้านอาชีพ ส่งเสริมด้านการทำนาและเลี้ยงสัตว์

6.2 ด้านการศึกษา จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียน สร้างห้องสมุด และที่อ่านหนังสือพิมพ์

6.3 ด้านสาธารณสุข จัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่

6.4 ด้านอัต-ประชาธิปไตย จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มผู้ซื้อ และจัดตั้งคณะกรรมการบูรณะหมู่บ้าน

การบริการชุมชนด้านห้องสมุด

การจัดบริการชุมชนของหน่วยงานต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น จะครอบคลุมบริการด้านสาธารณสุข ด้านการศึกษา ด้านการสุขภาพอนามัย และความปลอดภัยงานด้านห้องสมุดเป็นงานบริการชุมชนอีกด้านหนึ่งที่หน่วยงานส่วนใหญ่มักจะจัดรวมไปกับการบริการชุมชนด้านอื่น ๆ ด้วย การบริการชุมชนด้านห้องสมุดหมายถึง การจัด

แหล่งวิชาการเพื่อรวบรวมสารนิเทศซึ่งจำเป็นและเป็นความต้องการของชุมชน ซึ่งอาจทำได้ใน 2 ลักษณะคือ (บุญเกื้อ หลงสวัสดิ์ 2532 : 30)

1. ให้ชุมชนเข้ามาใช้ห้องสมุดโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามาศึกษาค้นคว้าในห้องสมุด มาใช้บริการและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของห้องสมุดตลอดจนมาใช้วัสดุอุปกรณ์ของห้องสมุดที่มีอยู่

2. นำห้องสมุดออกสู่ชุมชน โดยจัดบริการและกิจกรรมห้องสมุดเคลื่อนที่ และเข้าร่วมกิจกรรม และโครงการของชุมชนในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในงานเทศกาล ในงานประจำปีของท้องถิ่น

หน่วยงานที่บริการชุมชนและจัดบริการด้านห้องสมุด

1. กรมพัฒนาชุมชน (กรมพัฒนาชุมชน 2525 : 1)

กรมพัฒนาชุมชนเห็นความจำเป็นในการส่งเสริมการศึกษาให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้รู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้เพื่อเป็นทางนำไปสู่ความเข้าใจในด้านต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น เห็นความสำคัญของห้องสมุดชุมชนว่าเป็นแหล่งวิชาการที่สำคัญของประชาชนแบบไม่เป็นชั้นเรียน จึงกำหนดให้มีโครงการห้องสมุดชุมชนขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการดังนี้

1.1 เพื่อให้ประชาชนในชนบทรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการอ่านหนังสือ

1.2 เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ และเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ เพื่อยกระดับรายได้ให้กับตนเองต่อไป

1.3 เพื่อเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ และเป็นที่ค้นคว้าหาความรู้ของชุมชน

1.4 เพื่อเป็นศูนย์รวมการเผยแพร่ข่าวสารทั้งทางราชการและเอกชน อันจะส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชน

1.5 เพื่อการศึกษาต่อเนื่องแก่เยาวชนหลังออกจากโรงเรียนแล้ว

2. กรมการศึกษานอกโรงเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ 2519 : 9)

กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดให้มีห้องสมุดประชาชน และจัดที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นการบริการด้านความรู้ให้กับประชาชน ประชาชนสามารถใช้สถานที่เหล่านี้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าได้ตลอดชีวิต

2.1 ห้องสมุดประชาชน กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้กำหนดให้มีการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนขึ้นทุกจังหวัด ทุกจังหวัด ทุกอำเภอ และทุกตำบล โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

2.1.1 เพื่อให้การศึกษานอกโรงเรียน แก่คนทุกชั้นทุกวัยและเป็นการยกระดับการศึกษา

2.1.2 เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่าน และการศึกษาค้นคว้า

2.1.3 เพื่อสร้างนิสัยรักการอ่านให้กับประชาชน

2.2 ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนดให้มีการจัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านขึ้นเพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชนกับรัฐบาล โดยชุมชนทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการรับผิดชอบการก่อสร้าง และดูแลที่อ่านหนังสือ รัฐบาลเป็นผู้จ่ายค่าหนังสือพิมพ์รายวัยให้ ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านนี้เป็นสถานที่ช่วยป้อนข่าวสารให้ชุมชน ประชาชนได้มีโอกาสรับข่าวสาร ความเคลื่อนไหวของบ้านเมือง ก่อให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษาระหว่างตัวเมืองและชนบท การจัดที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านมุ่งจะให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อส่งเสริมความรู้ ความสามารถและทักษะที่จะนำไปใช้ปรับปรุงมาตรฐานของชีวิตให้ดีขึ้น และป้องกันการลืมนั่งสื่อ

3. มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่าง ๆ (นิยม เชยกิจวงศ์ 2530 : 13)

มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยหลายแห่งเห็นถึงความสำคัญของการให้บริการการใช้ห้องสมุดแก่ชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามาใช้บริการห้องสมุดของสถานศึกษานั้น ๆ นอกจากนี้สถาบันการศึกษาหลายแห่งได้จัดโครงการต่าง ๆ

เพื่อออกบริการแก่ประชาชนยังชุมชนที่ประชาชนเหล่านั้นอาศัยอยู่ ดังนี้

โครงการห้องสมุดชุมชนของภาควิชาการประถมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น

โครงการห้องสมุดเคลื่อนที่สำหรับชุมชนในชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

โครงการของชมรมนักศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

โครงการของชมรมนักศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

โครงการวรรณกรรมนิทรรศน์สำหรับเด็ก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร

โครงการชุมชนสำหรับคุณหนู มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม

โครงการห้องสมุดชุมชนของวิทยาลัยครู เพชรบุรีวิทยาลัยการณ

4. กรมสามัญศึกษา

การที่กรมสามัญศึกษามีนโยบายให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของชุมชน ให้ประชาชนให้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ทั้งด้านวิชาการ การประกอบอาชีพ และการใช้บริการด้านต่าง ๆ ห้องสมุดโรงเรียนในฐานะที่เป็นหน่วยงานหนึ่งของ

โรงเรียนจึงมีบทบาทในการบริการชุมชน เพื่อสนองนโยบายดังกล่าว โดยการที่ห้องสมุดเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาใช้บริการในห้องสมุด เช่น บริการให้อ่าน บริการให้ยืม และอื่น ๆ เท่าที่จะมีความสามารถกระทำได้รวมถึงการออกไปบริการความแหล่งชุมชนที่อยู่บริเวณเขตบริการของโรงเรียนด้วย เช่น นำสิ่งพิมพ์ของห้องสมุดไปจัด ณ ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน นำสิ่งพิมพ์ไปบริการถึงบ้านประชาชน เป็นต้น

โรงเรียนกับการบริการชุมชน

โรงเรียนในฐานะที่เป็นสถาบันของชุมชน โรงเรียนกับชุมชนจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด โรงเรียนไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวโดยขาดการสนับสนุนจากชุมชน และในทำนองเดียวกันชุมชนก็จะอยู่โดดเดี่ยวโดยปราศจากโรงเรียนไม่ได้เช่นกัน (ละออ แสนศักดิ์ 2527 : 69) ในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนของโรงเรียนนั้น (นาฏเจลิยา สุมาวงศ์ (2516 : 20-23) ได้ให้ทัศนะว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนตั้งอยู่ด้วยเงินภาษีอากรของประชาชนและเงินที่ประชาชนบริจาค ดังนั้น ย่อมถือได้ว่าโรงเรียนเป็นของชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชน การบริการชุมชนจึงเป็นหน้าที่ของโรงเรียนซึ่งจัดให้มีขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของชุมชน ให้ประชาชนใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ทั้งด้านวิชาการ การประกอบอาชีพ และการใช้บริการต่าง ๆ ของโรงเรียน

โรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท

กรมสามัญศึกษาเสนอโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) เข้าในโครงการพัฒนาการศึกษาครั้งที่ 5 เพื่อสนองนโยบายการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) โดยจัดการศึกษาให้สนองตอบความต้องการของบุคคล ท้องถิ่น รวมทั้งพัฒนาผู้เรียนและท้องถิ่น

แนวทางการจัดการมัธยมศึกษาดังกล่าวได้ต่อเนื่องกันมาอีกครั้งตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เนื่องจากปัญหาทางด้านคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาในชนบท ปัญหาเศรษฐกิจ และสังคมในชนบทยังเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องแก้ไขและปรับปรุงในชนบททั่ว ๆ ไปของประเทศในปัจจุบัน กรมสามัญศึกษาเห็นว่าการพัฒนาโรงเรียนมัธยมศึกษาในตำบลหรืออำเภอเล็ก ๆ ให้มีคุณภาพดีขึ้นและให้มีส่วนแก้ปัญหาดังกล่าวนี้เป็นวิธีการที่ประสบผลดีมีแนวทางปฏิบัติได้จริง การพัฒนาโรงเรียนเพียง 42 โรงเรียนตามโครงการ มพช. นั้นยังอยู่ในวงแคบเมื่อเทียบกับชนบทของประเทศทั้งหมดจึงได้กำหนดโครงการที่จะขยายผลการทดลองจากโครงการ มพช. ไปสู่ชนบทให้กว้างขวางขึ้น กระทรวงศึกษาธิการจึงได้นำโครงการ มพช. 2 เข้าเป็นโครงการเงินกู้จากธนาคารโลก เพื่อสมทบกับเงินงบประมาณไทยในการดำเนินงานตามโครงการเงินกู้เพื่อพัฒนาการศึกษาครั้งที่ 6 ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติครั้งที่ 5 ซึ่งเป็นแผนปฏิบัติในระหว่างปี 2525-2529 ที่ยังคงมุ่งแก้ปัญหาชนบทที่ยากจน โดยการกระจายบริการด้านต่าง ๆ ไปสู่ชนบทให้มากขึ้น

โครงการ มพช. 2 ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับ มพช. กล่าวคือเป็นโครงการที่สนับสนุนให้โรงเรียนมีส่วนร่วมสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนมากขึ้น โรงเรียนและชุมชนจะเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยเฉพาะสังคมที่โรงเรียนตั้งอยู่ การจัดการเรียนการสอน นอกจากจะจัดให้ผู้เรียนนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชนแล้วยังจะเปิดโอกาสให้สิ่งดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนอีกด้วย

การจัดตั้งโรงเรียน มพช. 2 ซึ่งควบคุมโดยสำนักงานโครงการพิเศษนั้นจะต้องวางโครงการและหลักการไว้ก่อนที่จะดำเนินงาน เป็นต้นว่า กำหนดในการคัดเลือกโรงเรียนเข้าโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ มพช. 2 การดำเนินงาน งบประมาณโครงการ ความคาดหวังที่จะได้รับจากโครงการ ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ (สวัสดี อุดมโภชน์ 2527 : 1-2)

ในการคัดเลือกโรงเรียนเข้าโครงการ มพช. 2 นั้นมีเกณฑ์ดังนี้

1. โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ยากจนตามประกาศของทางการ
2. โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ที่มีอัตราการเลื่อนชั้นจาก ป.6 ต่อ ม.1 ต่ำ
3. โรงเรียนมีนักเรียน ม.1 อย่างน้อย 70 คน และอย่างมากไม่เกิน 400 คน ในปีการศึกษา 2524
4. โรงเรียนมีถนนเข้าถึงได้โดยสะดวก มีไฟฟ้าและน้ำใช้
5. โรงเรียนมีบริเวณกว้างขวางพอ (โดยทั่วไปประมาณ 37 ไร่) ที่จะใช้ก่อสร้างอาคารตามโครงการ และยังคงเหลือพื้นที่สำหรับกิจกรรมกลางแจ้งของนักเรียนอย่างเพียงพอ

วัตถุประสงค์ของโครงการ มพช. 2

1. ดำเนินการให้โรงเรียนมีอาคารเรียน อาคารพร้อมอุปกรณ์และครุภัณฑ์ที่จำเป็นให้แก่โรงเรียนในโครงการ
  2. ฝึกอบรมบุคลากรที่สำคัญของโรงเรียนในด้านหลักการ ปรัชญา เป้าหมาย การบริหารโรงเรียน รวมทั้งงานวิชาการที่จำเป็น
  3. นิเทศและติดตามการดำเนินงานของโรงเรียนในช่วงเวลาของโครงการ
  4. ร่วมมือกับหน่วยงานอื่นในการปฏิบัติตามเงื่อนไขเงินกู้ และปฏิบัติการเพื่อให้งานบรรลุผลตามวัตถุประสงค์
- การดำเนินงาน

โครงการนี้ใช้เวลาดำเนินงานตั้งแต่ปีงบประมาณ 2526-2530 มีโรงเรียนเข้าโครงการทั้งหมด 480 โรงเรียนที่อยู่ในโครงการทุกโรงเรียนจะได้รับอุปกรณ์การศึกษาทุกรายวิชา ผู้บริหาร และบุคลากรในโรงเรียนจะได้รับการฝึกอบรม ประชุม สัมมนา

งบประมาณโครงการ

งบลงทุนสำหรับโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท 2 ทั้งหมด
ประมาณ 4,488.40 ล้านบาท โดยแยกเป็นงบประมาณไทยจำนวน 2,680.40
ล้านบาท งบประมาณกู้เงินจากธนาคารโลกประมาณ 1,488.00 ล้านบาท

ความคาดหมายที่จะได้รับจากโครงการ

1. ในระยะเวลาการดำเนินการโครงการ โรงเรียนมีห้องเรียน
ห้องปฏิบัติการ โรงฝึกงาน เครื่องมืออุปกรณ์ครบ บุคลากรได้รับการฝึกอบรม
2. ระยะเวลาดำเนินงานโครงการและภายหลังสิ้นสุดโครงการ โรงเรียน
ควรได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ได้รับให้แก่บุคคลในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น
อาคารสถานที่ เครื่องมือ อุปกรณ์และบุคลากร

บทบาทและหน้าที่ของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท

การเปลี่ยนบทบาทของโรงเรียนมาเป็นโรงเรียนชุมชน หรือโรงเรียน
มัธยมเพื่อพัฒนาชนบท ก็เพื่อให้สถานศึกษาหรือโรงเรียนก่อประโยชน์สูงสุดต่อ
ชุมชน หลักการอันเป็นพื้นฐานของโรงเรียนชุมชน มาจากแนวความคิดเรื่องการศึกษา
เพื่อปวงชน หรือการศึกษาเพื่อชุมชน หมายถึง การส่งเสริมการพัฒนาคนให้
คนในชุมชนได้รับการศึกษาตลอดชีวิต

เพื่อให้การดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทเป็นไปตาม
แนวคิดดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของโรงเรียน
มัธยมเพื่อพัฒนาชนบทไว้ดังนี้ 3 ประการ คือ

1. การสอนและอบรมนักเรียน คือการสอนตามหลักสูตรของกระทรวง
ศึกษาธิการทั้งนอกและในสถานที่โรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้

เป็นไปตามหลักการ และวัตถุประสงค์ของหลักสูตรมัธยมศึกษาและแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยให้สอดคล้องกับท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมของนักเรียน อบรมนักเรียนให้เกิดความสำนึกในเรื่องการพึ่งตนเองและการพัฒนาชุมชน จัดแผนการเรียนให้กว้างขวาง ทั้งวิชาการและวิชาชีพ เพื่อสนองความต้องการ ความสนใจและความถนัดของนักเรียนแต่ละคน โดยคำนึงถึงความพร้อมของโรงเรียนในด้านบุคลากร อาคารสถานที่ และโรงฝึกงาน

2. การให้ความรู้แก่ประชาชน คือ การให้ความรู้ทั่วไปและวิชาอาชีพ รวมทั้งจริยธรรมและคุณธรรม โรงเรียนควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เพื่อให้สามารถเป็นแบบอย่างในด้านวิชาอาชีพและพัฒนาความรู้ให้แก่ประชาชน ในขณะที่เดียวกันก็ให้นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากโรงเรียนไปช่วยพัฒนาความเป็นอยู่ของครอบครัวด้วย หากโรงเรียนมีศักยภาพพอก็อาจจะจัดกิจกรรมให้ความรู้โดยตรงแก่ประชาชนโดยตรงได้ ทั้งนี้โดยมุ่งให้ประชาชนสามารถช่วยตนเองได้ มีความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบรวมทั้งได้ตระหนักถึงความสำคัญของการรวมตัวกันเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง กิจกรรมที่จัดอาจอยู่ในรูปของโครงการ เช่น โครงการให้ความรู้ด้านการเกษตร โครงการให้ความรู้ด้านอาชีพ เป็นต้น การให้ความรู้แก่ประชาชนสามารถทำได้หลายรูปแบบได้แก่ การจัดสอนโดยตรง การใช้นักเรียนเป็นสื่อ การใช้ห้องสมุด การให้ความรู้โดยการผ่านกระบวนการแนะแนว การให้ความรู้โดยผ่านเสียงตามสาย การให้ความรู้โดยผ่านการอบรม การให้ความรู้โดยผ่านสิ่งพิมพ์ การให้ความรู้โดยการผ่านกลุ่มพูดคุย

3. การบริการชุมชน โรงเรียนเป็นอนุระบบของระบบการศึกษา และชุมชนเป็นอนุระบบของสังคม เมื่อระบบการศึกษามีหน้าที่ในการพัฒนาสังคม โรงเรียนจึงต้องมีหน้าที่ในการพัฒนาชุมชน โดยลักษณะหนึ่งคือ การบริการชุมชนและการบริการชุมชนของโรงเรียน เพื่อพัฒนาชนบทต้องเป็นกระบวนการที่ทำให้คนในชุมชนมีการพัฒนาตนเอง และพัฒนาชุมชน โดยส่วนรวม โรงเรียนอาจให้บริการชุมชนได้ดังต่อไปนี้

ด้านให้ความรู้ทั่วไปและอาชีพ
 ด้านสุขภาพอนามัย
 ด้านวัฒนธรรม
 ด้านนันทนาการ
 เผยแพร่ข่าวสาร

การจัดบริการชุมชนของห้องสมุดโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท

การจัดดำเนินงานห้องสมุดโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (กรมสามัญศึกษา 2527 : 1) ได้ระบุวัตถุประสงค์ของห้องสมุดโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมการสอนของครูและนักเรียนในสาขาวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตร
2. ส่งเสริมเพิ่มพูนความรู้แก่ผู้ใช้ โดยการอ่านและค้นคว้า ซึ่งจะก่อให้เกิดความคิด สติปัญญา มีความเฉลียวฉลาด สามารถนำไปปรับปรุงตนเองและแก้ปัญหาได้
3. เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ บรรเทาความเคร่งเครียด ให้ความเพลิดเพลินทางจิตใจ
4. ให้ความจรรโลงใจ ความคลบคลั่งใจ ความประทับใจ ในวรรณกรรม
5. พัฒนาการใช้ห้องสมุด ประสพการณ์เพื่อการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
6. บริการชุมชน

จากวัตถุประสงค์ของห้องสมุดโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทข้างต้นจะเห็นได้ว่า การบริการของห้องสมุดโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทนั้นนอกจากจะให้บริการแก่กลุ่มผู้ใช้ 2 กลุ่มคือ นักเรียนและครูแล้ว ยังครอบคลุมไปถึงชุมชนในท้องถิ่นด้วย ลักษณะการดำเนินงานบริการชุมชนของห้องสมุดโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทเป็นดังนี้คือ

1. ประสานงานระหว่างชุมชนและห้องสมุด โดยบรรณารักษ์สร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน
  2. จัดตั้งคณะกรรมการห้องสมุด โดยให้บุคลากรในท้องถิ่นร่วมด้วย
  3. จัดหาหนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ตลอดจนวัสดุทัศนวัสดุ ตามความต้องการของท้องถิ่นไว้ให้เพียงพอ
  4. จัดบริการและกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับชุมชน
- บริการและกิจกรรมของห้องสมุดโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท ที่จัดให้กับชุมชน (กรมสามัญศึกษา 2527 : 240-241)

1. เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองนักเรียนและประชาชนในชุมชนเข้าใช้ห้องสมุด โดยบริการที่จัดให้บริการได้แก่

1.1 บริการให้อ่าน

บริการให้อ่าน สำหรับสถานที่ในการให้บริการให้อ่านนั้น จัดได้ใน 2 ลักษณะ คือ จัดให้อ่านในห้องสมุด โดยอาจจะจัดสถานที่ให้อ่านร่วมกับนักเรียน หรือจัดแยกเป็นมุมของประชาชนที่เข้ามาใช้บริการ โดยไม่ปะปนกับนักเรียน ส่วนสิ่งพิมพ์นั้นบรรณารักษ์เป็นผู้พิจารณาว่าจะให้อ่านสิ่งพิมพ์ได้ทุกประเภทหรือเพียงบางประเภท

1.2 บริการให้ยืม

บริการให้ยืม เป็นบริการที่จะให้ประชาชนในชุมชนยืมหนังสืออ่านได้ โดยอนุญาตให้ยืมกลับบ้าน ซึ่งกระทำได้โดยออกบัตรยืมให้กับประชาชนในชุมชน โดยให้นักเรียนในปกครองเป็นผู้รับรอง แต่ถ้าประชาชนในชุมชนที่ไม่มีนักเรียนในปกครองอยู่ในโรงเรียน มีความประสงค์จะเป็นสมาชิกและมีบัตรยืม จะต้องเป็นสมาชิกของห้องสมุด ซึ่งอาจเป็นนักเรียนหรือผู้ปกครองนักเรียน หรือครูในโรงเรียนเป็นผู้รับรอง โดยมีการกำหนดระเบียบในการยืมซึ่งจะใช้ระเบียบเดียวกับนักเรียน หรือกำหนดระเบียบขึ้นใหม่ก็ได้

1.3 บริการตอบคำถามและช่วยค้นคว้า

บริการตอบคำถามและช่วยค้นคว้า เป็นการจัดให้บริการแก่ประชาชนทั้งที่มาใช้บริการในห้องสมุด และมีคำถามถามมาทางจดหมาย ประเภทของคำถามที่ตอบมีทั้งคำถามที่ต้องการคำตอบสั้น ๆ และคำถามที่ต้องการคำตอบ

ยาว ๆ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการค้น ซึ่งนอกจากจะหาคำตอบในห้องสมุดแล้ว ยังต้องช่วยหาคำตอบจากแหล่งอื่น ๆ ด้วย

1.4 บริการแนะนำการใช้ห้องสมุด

บริการแนะนำการใช้ห้องสมุด จัดโดยทำคู่มือแนะนำการใช้ห้องสมุดแจก แนะนำการใช้ห้องสมุดเป็นรายกลุ่มและเป็นกลุ่ม โดยแนะนำภายในห้องสมุดหรือแนะนำเป็นครั้งคราว ภายนอกห้องสมุด เช่นที่อ่านหนังสือพิมพ์หมู่บ้าน

1.5 บริการแนะนำและส่งเสริมการอ่าน

บริการแนะนำและส่งเสริมการอ่าน จัดเผยแพร่ข่าวสารและเรื่องราวที่น่าสนใจต่าง ๆ แก่ชุมชน แนะนำการอ่านแก่ผู้ที่มีปัญหาในการอ่านตลอดจนแนะนำหนังสือที่เหมาะสมกับการดำรงชีพ และพัฒนาชีวิตให้ประชาชนในชุมชนได้อ่าน

1.6 เล่านิทานและเล่าเรื่องหนังสือ

เล่านิทานและเล่าเรื่องหนังสือ ซึ่งเป็นกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน โดยทำการเล่าในห้องสมุด การเล่านิทานและเล่าเรื่องหนังสืออาจ เล่าเป็นครั้งคราวมีวิธีการเล่าหลายลักษณะเช่น เล่าปากเปล่า เปิดหนังสือประกอบการเล่าหรือแสดงละครประกอบการเล่า การจัดกิจกรรมและบริการประเภทนี้ คุรุบรรณารักษ์อาจจัดในห้องสมุด หรือจัดตามแหล่งชุมชนต่าง ๆ

1.7 จัดฉายวิดิทัศน์

การจัดฉายวิดิทัศน์นั้น มีการกำหนดเวลาในการจัดฉาย เช่น ฉายเป็นประจำทุกเดือน จัดฉายเนื่องในโอกาสวันสำคัญ หรือฉายตามโอกาสเป็นครั้งคราวส่วนสถานที่นั้นจัดฉายในห้องสมุด หรือฉายภายนอกห้องสมุดแต่ฉายในโรงเรียน หรือออกไปฉายตามแหล่งชุมชน เช่น ที่อ่านหนังสือพิมพ์หมู่บ้าน

1.8 การจัดกระเป๋าหนังสือสู่ประตูบ้าน

การจัดกระเป๋าหนังสือสู่ประตูบ้านเป็นการจัดห้องสมุดเคลื่อนที่นั่นเอง สถานที่ที่จะนำกระเป๋าหนังสือไปอาจเป็นบ้านของสมาชิกสมาคมผู้ปกครองกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือครูในโรงเรียนที่มีบ้านอยู่ในชุมชนนั้น มีการกำหนดกลุ่ม

บุคคลที่จะใช้บริการอย่างแน่นอน เช่น ให้บริการเฉพาะประชาชนที่เป็นสมาชิก หรือ บุคคลทั่วไป หนังสือที่จัดในกระเป๋าจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามเวลาอันเหมาะสม

1.9 บริการสิ่งพิมพ์ของห้องสมุด ณ ที่อ่านหนังสือพิมพ์หมู่บ้าน การจัดบริการประเภทนี้นับเป็นการบริการห้องสมุดเคลื่อนที่ เช่นกัน โดยร่วมมือกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน สำหรับประเภทของสิ่งพิมพ์ที่นำไปจัดอาจเป็นสิ่งพิมพ์บางประเภท หรือทุกประเภททั้งที่เป็นสิ่งพิมพ์ฉบับปัจจุบัน และฉบับล่วงเวลา มีการหมุนเวียนสิ่งพิมพ์ตามระยะเวลาที่กำหนดด้วย

1.10 จัดโครงการรณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือ

การจัดโครงการรณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือทำโดยออกไปสอนการอ่านและการเขียนให้กับประชาชนที่อ่านหนังสือไม่ออกหรือเขียนหนังสือไม่ได้ เวลาในการออกไปสอนนั้น อาจจะเป็นวันธรรมดา คือ จันทร์-ศุกร์ หรือเสาร์-อาทิตย์ โดยขอความร่วมมือจากครูหมวดภาษาไทย หรืออาสาสมัครที่สนใจ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย